

ก่อนปิดเล่ม

สายใยชุมชนคืออรากแก้วของสังคม

อรุณีวรรณ บัวเนี่ยว¹

หัวใจของชุมชน คือสมาชิกที่สื่อสารกัน หากไม่มีการสื่อสารก็ไม่นับเป็นชุมชน การสื่อสารกันของสมาชิกชุมชน จะทำให้ระหว่างบ้านแต่ละหลังระหว่างคนแต่ละคน เหมือนมี “เส้นด้ายที่มองไม่เห็น” ยึดโยงกันอยู่ ซึ่งทำให้เป็นที่มาของคำที่มีความหมายลึกซึ้งหลายคำในภาษาไทย เช่นคำว่า ผูกพัน, มันเกลียว, สายใย, ถักทอ ฯลฯ เบื้องหลังถ้อยคำสวยๆ เหล่านี้ ไม่ใช่จะมีแต่การเปรียบเปรยที่ว่างเปล่า แต่จะมีของจริงที่เป็นรูปธรรมดำรงอยู่ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ออกมาแล้ว จะพบว่า เส้นด้าย หรือพันธะที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าหากันนั้น มีอยู่หลายชนิด แต่ละชนิดต่างก็ร่วมกันทำหน้าที่ “ถักทอ” ให้สมาชิกชุมชน มีความ “ผูกพัน” ต่อกัน เวลามีปัญหาขัดแย้ง ทุกคนก็จะนึกถึง “สายใย” ที่มีระหว่างกัน ทำให้ไม่แตกไม่แยกกัน ซึ่งเส้นด้ายแห่งสัมพันธ์ภาพดังกล่าว ที่สำคัญๆ มีดังต่อไปนี้

1. เครือญาติ, มิตร, สหาย, เกลตอ ชุมชนใดที่สมาชิกต่างก็เป็น ญาติ, มิตร, สหาย, เกลตอ ต่อกัน และกันเป็นส่วนมากแล้ว ก็จะมีความรักต่อกันได้ง่าย มักไม่ค่อยมีปัญหาขัดแย้ง หรือแม้ขัดแย้งกันก็ไม่นำไปสู่ความรุนแรงบานปลาย มีตัวอย่างของชุมชน ที่เป็นชุมชนอพยพ ในลักษณะที่คนร้อยพ่อพันแม่ไปอยู่ร่วมกัน มักมีปัญหาขัดแย้งได้ง่ายและมักนำไปสู่ความรุนแรง เพราะสมาชิกชุมชนไม่ได้เป็น ญาติ, มิตร, สหาย, เกลตอ ต่อกัน ไม่เคยมีความสัมพันธ์กันมาตั้ง

แต่รุ่นปู่ รุ่นพ่อ ทำให้ขาดความเกรงอกเกรงใจ และความเคารพซึ่งกันและกัน เพราะต่างก็เป็น “คนอื่น” มิได้เป็น “คนกันเอง” ต่อกัน

ในปัจจุบันที่มักมีปัญหาชุมชนไม่เข้มแข็ง ประเด็นที่น่าจะศึกษาทำความเข้าใจก็คือ การมองหว่าชุมชนมี ญาติ, มิตร, สหาย, เกลตอ มากน้อยอย่างไรหรือในด้านหนึ่งคือ ทำให้สมาชิกชุมชนรู้จัก และตระหนักในเส้นสายสัมพันธ์ดังกล่าว ด้วยการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสม ก็จะหนุนเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

2. เชื้อชาติ ภาษา จะเหมือนกัน หรือแตกต่างแต่ไม่ขัดแย้งกัน ก็ได้โดยปกติความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา อาจเป็นจุดอ่อนให้เกิดความแตกแยกในชุมชนได้ นั่นคือ ความแตกต่างได้นำไปสู่ความแตกแยก อย่างไรก็ตามหากสมาชิกชุมชนต่างได้ร่วมสร้างชุมชนกันขึ้นมา ความแตกต่างก็จะไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด สิ่งทีพึงระวังคือ อย่าให้ปัจจัยภายนอกอื่นๆ เข้ามาบ่อนเซาะความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างทางเชื้อชาติในชุมชน วิธีการหนึ่งคือ ต้องเชิดชูประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สมาชิกแต่ละกลุ่มต่างร่วมสร้างสรรค์ชุมชนขึ้นมา ให้โดดเด่นให้ปรากฏอยู่ในแบบเรียน บทเพลง เรื่องเล่า เป็นต้น

3. ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี สายสัมพันธ์ของชุมชนในข้อนี้จะคล้ายคลึงกับเรื่องเชื้อชาติ ภาษา ข้างต้น คือแม้ไม่เหมือนกันแต่ต้องไม่มี

¹ อาจารย์ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ลักษณะขัดแย้งกัน สิ่งที่ต่างออกไปคือ ในด้านเชื้อชาติ ภาษานั้น แม้จะแตกต่างกัน แต่ก็สามารถหาจุดร่วมกันได้ง่าย แต่ในเรื่องศาสนา ความเชื่อ ประเพณี แล้ว หากแตกต่างกันก็มักจะหาจุดร่วมกันได้ไม่มากนัก ซึ่งจากตัวอย่างของชุมชนมากมายที่อยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างเหล่านี้โดยไม่แตกแยกนั้น พบว่าสมาชิกแต่ละกลุ่มจะอนุญาตให้สมาชิกต่างกลุ่มเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี ความเชื่อได้บางระดับ บางส่วน ผ่านการออกแบบกิจกรรมอย่างเหมาะสม มีให้กลายเป็นการก้าวล่วงต่อกัน มิได้แยกขาดโดยสิ้นเชิง ทำให้ชุมชนไม่มีความแตกแยกในความแตกต่างของประเด็นเหล่านี้เลย

4. อาชีพ วิถีชีวิตจะเหมือนหรือต่างกันได้ก็ได้ แต่ต้องมีลักษณะเกี่ยวข้อง พึ่งพาอาศัยกัน ในระดับภายในชุมชน จะทำให้สมาชิกแต่ละคน ต่างก็เป็นคนสำคัญของคนและกัน เป็นเหมือนข้อต่อแต่ละข้อของสายโซ่ที่ไม่อาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไปได้ หากสมาชิกคนหนึ่งคนใดไม่มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกอื่นเลยก็เท่ากับว่าไม่ได้เป็นสมาชิกชุมชนจริงๆ ในทางปฏิบัติ หากมีมากก็เป็นมาก มีน้อยก็เป็นน้อย หากทุกคนในชุมชนไม่มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกันเลย ก็ไม่อาจนับเป็นชุมชนได้อีก เช่นเดียวกันหากต้องการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ก็สามารถทำได้ด้วยการออกแบบกิจกรรมหรือหาหนทางให้สมาชิกชุมชนมีอาชีพ, วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้อง พึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น และต้องระวังมิให้สายสัมพันธ์เส้นนี้ถูกกัดกร่อนไปมิว่าด้วยความบังเอิญหรือโดยตั้งใจของใคร

5. ความใกล้ชิดทางกายภาพ ต่อประเด็นเรื่องความใกล้ชิดทางกายภาพนี้ ในอดีตมีบางแนวคิดที่เห็นว่าชุมชนต้องอยู่ร่วมพื้นที่เดียวกัน แต่ในความเป็นจริงนั้นชุมชนไม่จำเป็นที่สมาชิกต้องอยู่ใกล้ชิดกัน เพราะสาระหรือหัวใจสำคัญของชุมชน คือการสื่อสาร ดังนั้นหากยังสามารถสื่อสารกันได้ก็สามารถเป็นชุมชนได้ แม้ว่าจะอยู่คนละซีกโลก ซึ่งในปัจจุบันอาจเกิดชุมชนในลักษณะนี้ได้ง่ายเพราะความได้เปรียบทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ ที่ทำให้

คนติดต่อกันได้ตลอดเวลาอย่างไรก็ตามความใกล้ชิดทางกายภาพ ในลักษณะ “บ้านใกล้เรือนเคียง” ก็ยังเป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งของชุมชนในปัจจุบัน เพราะการได้อยู่ใกล้ชิดกันนั้นมีความหมายทางใจ ทางความรู้สึกของสมาชิกชุมชน ในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม ชุมชนใดที่สมาชิกอยู่ห่างไกลกันทางกายภาพ ก็จะทำให้เส้นความสัมพันธ์ที่สำคัญเส้นหนึ่งบกพร่องไป

6. ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม โดยธรรมชาติแล้ว สมาชิกแต่ละคนของชุมชนย่อมมีความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจหรือทางสังคมเป็นธรรมดา แต่มักไม่แตกต่างกันมากเกินไป ชุมชนใดที่มีช่องว่างของฐานะระหว่างสมาชิกมากเกินไปมักจะหาความสามัคคีไม่ได้ จึงจำเป็นต้องระวังมิให้เกิดสภาพแบบนี้ขึ้น แต่หากเลี้ยงไม่ได้ที่จะเกิดขึ้นก็มีวิธีที่ใช้ได้ผลมาตั้งแต่ในชุมชนยุคโบราณ เช่น การบริจาค หรือมีกิจกรรมที่ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมแต่ละคนได้รับความแน่นแฟ้น ความเสมอภาคในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อกัน

7. ระดับการศึกษา การรับข้อมูลข่าวสาร เช่นเดียวกับเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม คือในเรื่องระดับการศึกษา ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ในชุมชนที่มีสมาชิกมีความแตกต่างกันในด้านนี้มากเกินไป มักทำให้สมาชิกชุมชนขาดการมีส่วนร่วมกันในกิจกรรมต่างๆ ซ้ำยังจะนำไปสู่การครอบงำกันได้ง่ายด้วย เนื่องจากฐานความรู้ และข้อมูลข่าวสารที่ต่างกัน ซึ่งต่างกับชุมชนที่สมาชิกโดยเฉลี่ยมีความรู้เท่าๆ กันมักพูดคุยสื่อสารกันได้ง่ายกว่า ดังนั้นการส่งเสริมการศึกษา และเปิดกว้างในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจึงจำเป็นสำหรับสมาชิกชุมชนทุกคน

แม้ว่าแต่ละชุมชนไม่จำเป็นจะต้องมีคุณลักษณะที่กล่าวมาครบทุกประการเสมอไป แต่หากยังมีมากเท่าไรก็จะยิ่งดี สายใยทั้งเจ็ดประการ จะหนุนเสริมให้สมาชิกชุมชน สื่อสารกันผ่านเส้นด้ายแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วยท่วงทำนองที่สมานฉันท์ อันส่งผลต่อเนื่องให้เกิดสันติภาพในระดับชุมชน ซึ่งถือเป็นสันติภาพในระดับพื้นฐานของสังคมต่อไป